

Ydinaseet politiikan ja sodankäynnin välineinä

Elokuussa 1945 Hiroshimaan ja Nagasakiin pudotetut atomipommit päättivät toisen maailmansodan ja aloittivat uuden aikakauden, ydinasekauden. Pommin valtavasta tuhovoimasta ei sinänsä vallinnut epätietoisuutta, mutta ydinaseiden vaikutuksesta politiikkaan ja sodankäyntiin kiisteltiin silti koko kylmän sodan ajan. Yksimielisyys vallitsi vain siitä, että ne muuttivat perustavasti käsityksiä sodankäynnistä ja strategiasta.

Ristiriidat alkoivat jo siitä, mikä oli perimmäisenä tarkoituksena pommien pudottamisessa Japaniin, joka oli sotilasasiantuntijoiden mukaan jo selvästi antautumassa. Nykyisin pidetään lähes itsestään selvyytenä, ettei atomipommien pudotuksella todellisuudessa ollut paljonkaan merkitystä sille, että Japani antautui elokuussa 1945. Puheet atomipommin käytöstä sodan lopettamiseen olivat osa kylmän sodan propagandaa, jonka tarkoituksena oli puolustella niiden käyttöä sotateoimissa ja pelotusvälineinä. Ydinaseisiin liittyvät strategiset ja moraaliset ongelmat olivat kyllä asiantuntijoiden ja päättäjien tiedossa, mutta niitä peiteltiin, koska katsottiin oikeutetuksi käyttää ydinaseita poliittisena ja sotilaallisena vaikutuskeinona.

Monet nimekkäät poliittiset ja sotilasjohtajat esittivät jo varhain epäilyksensä ydinaseiden käytön moraalisen ja strategisen tarkoituksenmukaisuudesta. Winston Churchill kirjoitti muistelmiinsa, että olisi väärin olettaa Japanin antautuneen atomipommin vuoksi. Kenraali Eisenhower oli samaa mieltä, ja strategian tutkija Basil Liddell-Hart piti kaikkiaan terroripommituksia moraalisesti erittäin arveluttavana sodankäyntikeinona. Varsin pian alkoi vahvistua käsitys, että ydinaseet voisivat olla strategisen tarkoituksenmukaisuuden kannalta perusteltavissa vain pelotusaseina, lähinnä pelottamassa vastapuolta käyttämästä omia ydinaseitaan. Ensimmäisten joukossa amerikkalainen Bernard Brodie ilmaisi vuonna 1946 asian seuraavasti: "Tähän asti meidän asevoimiemme päätarkoitus on ollut voittaa sotia. Tästä lähtien päätarkoitus on torjua sodan alkaminen."

Ensimmäiset atomipommit olivat teknisesti kömpelöitä ja vaativat kuljettamiseen maalialueelle raskaita, erikoisrakenteisia pommikoneita. Yhdysvaltojen ydinasemonopolin aikana pommien lukumäärä ja käyttövalmius voitiinkin pitää alhaisena. Myös valvonta oli tiukkaa, sillä ydinräjähteitä ei edes luovutettu rauhan aikana sotilasviranomaisten haltuun.

Neuvostoliiton räjäytettyä oman ydinaseena elokuussa 1949 ja kylmän sodan kärjistyttyä Korean sodan alkamisen vuoksi Yhdysvaltojen ydinaseita saatettiin käyttövalmiuteen ja ryhdyttiin valmistamaan lisää runsain määrin. Silti kynnys niiden käytölle haluttiin pitää korkeana, mistä osoituksena oli presidentti Trumanin päätös mieluummin erottaa Korean sotateoimia johtanut kenraali MacArthur kuin suostua hänen vaatimuksiinsa sodan laajentamisesta.

Ydinasekausi sotilaallisessa mielessä alkoi varsinaisesti vasta 1950-luvun alussa päätöksistä kehittää tuhatkertaisesti Hiroshiman pommia voimakkaampi vetypommi sekä toisaalta pieniä "taktisia ydinaseita" käytettäväksi taistelujen tukemiseen. Molemmat asetyypit tulivat Yhdysvalloissa operatiivisesti toimintavalmiiksi vuonna 1954, jolloin koko asevoimien rakenne muunnettiin "New Look" -mallin mukaisesti nimenomaan ydinsodan käymiseen soveltuvaksi organisaatioksi. Ulkoministeri John Foster Dulles julisti samoihin aikoihin "massiivisen vastaiskun" opin, jonka mukaan Yhdysvallat pidätti itselleen oikeuden vastata kaikkiin hyökkäyksiin tarvittaessa massiivisella ydinasevastaiskulla. Tämä hyväksyttiin muutaman vuoden kuluttua myös Naton viralliseksi doktriiniksi.

Vaikka ydinaseita pidettiin yhä pelotusaseina, niiden suuri lukumäärä ja käyttövalmius antoi Yhdysvalloille todellisuudessa mahdollisuuden ennalta ehkäisevän iskun tekemiseen Neuvostoliittoa vastaan. Näin tilannetta ainakin tulkittiin Moskovassa, ja seurauksena oli ankara varustelukilpa lähimmän vuosikymmenen aikana.

Taktisilla ydinaseilla tehtiin kokeita, jotta saataisiin selville niiden käytettävyys todellisessa taistelutilanteessa. Tulokset olivat verraten ristiriitaisia, sillä pommit kyllä osoittautuivat tehokkaiksi ja joukkojen oli mahdollista taistella niiden tukemina, mutta ei ollut aavistustakaan siitä, mitä tapahtuu vihollisen käyttäessä vastaiskuun omia ydinaseitaan.

Poliittisesti epävarmuutta herättäviä olivat julkisuuteen tihkuneet tiedot ydinaseiden "oheisvaikutuksista" siviiliväestölle. Naton ilmasotaharjoituksesta vuonna 1955 vuosi julkisuuteen tieto, että Länsi-Euroopan rintamaosalla olisi käytetty 335 taktista ydinräjähdettä, joista 268 tuli Saksan alueelle. Arvion mukaan 1,5 - 1,7 miljoonaa länsisaksalaista olisi kuollut ja 3,5 miljoonaa haavoittunut. Kysyttiin, mitä järkeä on puolustaa maata, jos samalla sen väestö tuhoetaan omien aseiden käytön seurauksena.

Neuvostoliitto kehitti 1950-luvun kuluessa kyvyn vastata Yhdysvaltojen ydinasehyökkäykseen tuhoisalla vastaiskulla Euroopan kohteisiin. Seuraavan vuosikymmenen puolivälissä Neuvostoliitto saavutti myös kyvyn iskeä tuhoisasti Yhdysvaltoihin, jolloin ryhdyttiin puhumaan "molemminpuolisen taatun tuhon opista". Strategiset ydinaseet toimivat lähinnä pelotteena, mutta kumpikin osapuoli valmistautui Euroopassa tukemaan sodan sattuessa taisteluja taktisilla ydinaseillaan. Silti kenelläkään ei ollut halua lähteä kokeilemaan, uskallettaisiinko niitä todella käyttää taistelutilanteessa ja mitä sitten seuraisi.

Ydinasestrategian kehittäjät eivät kylmän sodan aikana kyenneet keksimään ratkaisua ydinaseiden valtavasta tuhoivoimasta seuraaviin käytännöllisiin ja moraalisiin ongelmiin. Siksi niitä ei myöskään uhkauksista huolimatta käytetty edes tappioon johtaneissa sotatilanteissa. Suurvallat varoivat joutumasta tekemään ratkaisevaa päätöstä ydinaseiden käyttöönotosta välttelemällä keskinäistä aseellista yhteenottoa. Pahin vaaratilanne siinä suhteessa oli Kuuban kriisi syksyllä 1962, mutta konfliktin kärjistyminen sodan asteelle vältettiin viime hetkellä onnistuneella kriisinhallinnalla.

Ydinasestrategian kehityksestä perusteellisen tutkimuksen tehnyt Lawrence Freedman päätteli: "1980-luvun puoliväliin mennessä, kun on kulunut jo neljä vuosikymmentä Hiroshiman ja Nagasakin hävityksestä, ydinasestrategit eivät ole onnistuneet esittämään yhtään vakuuttavaa, terveellä järjellä hyväksyttävissä olevaa menettelytapaa ydinaseiden käyttämiseksi sellaisessa tilanteessa, jossa pelotus pettää. He eivät ole saavuttaneet yksimielisyyttä edes siitä, onko sellaisten menetelmien etsiminenkään ollut olennaista, jos kerran pelotteen tulee kestää. Ydinasestrategian perustava ongelma pysyi ratkaisemattomana."

Lähteet: Bernard Brodie, *The Absolute Weapon* (1946), s. 76, Gar Alperowitz, *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Nagasaki* (uudistettu laitos, Pluto Press, 1994), Lawrence Freedman, *The Evolution of Nuclear Strategy* (1981), Pekka Visuri, *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan* (1989), s. 30 - 37, 43 - 47 ja 102 - 121 ja *Turvallisuuspolitiikka ja strategia* (1997), s. 48 - 67.